

Prof. dr hab. Robert Litwiński
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie
Instytut Historii

Lublin, 20 grudnia 2025 r.

Ocena rozprawy doktorskiej
mgr. Bartosza Szostka
pt. „Jan Kędzior (1880-1955) – polityk i działacz społeczny z Górnego Śląska”,
Katowice 2025, ss. 457

1. Uwagi wstępne

Na wstępie chciałbym podkreślić, że bardzo dobrze się stało, iż Doktorant zdecydował się zmierzyć z opracowaniem biografii górnośląskiego działacza społecznego i polityka Jana Kędziora – postaci stosunkowo mało znanej w polskiej historiografii, a bez wątpienia zasługującej na zainteresowanie badaczy. Należy on bowiem do szerokiego grona bohaterów życia politycznego II Rzeczypospolitej, którzy wciąż czekają na pełne opracowanie biograficzne. Już sam wybór tematu zasługuje zatem na uznanie.

Niewątpliwą zaletą recenzowanej dysertacji jest rozbudowana podstawa źródłowa, będąca rezultatem kwerendy przeprowadzonej w kilkunastu archiwach, co – zwłaszcza w przypadku prac doktorskich – nie jest zjawiskiem powszechnym. Dzięki przeprowadzonym badaniom mgr Bartosz Szostek zgromadził obszerny i interesujący materiał, który umożliwił mu zaprezentowanie autorskiej koncepcji badawczej dotyczącej podjętego zagadnienia.

Odrębną kwestią pozostaje jednak sposób prezentacji tytułowego bohatera. Należy bowiem pamiętać, że nawet bardzo obszerna i starannie przeprowadzona kwerenda archiwalna stanowi jedynie punkt wyjścia do naukowego opracowania tematu. Już na tym etapie mogę zaznaczyć, iż rozprawę oceniam pozytywnie. Nie zmienia to jednak faktu, że formułuję wobec niej pewne uwagi krytyczne, co stanowi naturalny i nieodłączny element pracy recenzenckiej.

W dalszej części opinii skoncentruję się zatem przede wszystkim na tych elementach dysertacji, które budzą moje wątpliwości. Mam przy tym świadomość, że część moich

zastrzeżeń może mieć charakter dyskusyjny, jednak niektóre – w moim przekonaniu – mają znaczenie zasadnicze i wymagają wyraźnego zaakcentowania.

2. Temat i konstrukcja pracy

2.1. Uwagi wprowadzające

B. Szostek podzielił rozprawę na cztery rozdziały, w obrębie których wyodrębnił szereg podrozdziałów:

1. Młodość i początki działalności społeczno-politycznej (lata 1880–1914)
 - 1.1. Dorastanie
 - 1.2. Początki działalności społeczno-politycznej
2. W okresie wielkich przemian (1914–1922)
 - 2.1. W okresie Wielkiej Wojny
 - 2.2. Uczestnik akcji plebiscytowo-powstańczej
3. W realiach Drugiej Rzeczypospolitej (1922–1939)
 - 3.1. W służbie publicznej (polityk chadecki)
 - 3.2. W służbie publicznej (poseł na Sejm Śląski)
 - 3.3. W służbie publicznej (senator II RP)
 - 3.4. Finansista i działacz społeczny
4. W okresie okupacji i rzeczywistości Polski „ludowej” (1939–1955)
 - 4.1. W okresie okupacji niemieckiej
 - 4.2. W nowej rzeczywistości

Zastosowany układ umożliwił Autorowi podjęcie próby możliwie pełnego zaprezentowania kolejnych etapów życia Jana Kędziora i jego działalności na tle zmieniających się realiów historycznych.

Pracę uzupełniają: streszczenie, wstęp, zakończenie, aneksy oraz wykaz wykorzystanych źródeł i literatury.

Odnosząc się do konstrukcji rozprawy należy zauważyć, że Autor słusznie zastosował układ chronologiczny. Nie jest on jednak wolny od mankamentów. Treść podrozdziału 3.4. („Finansista i działacz społeczny”) w istocie wpisuje się w problematykę służby publicznej, omawianą już w podrozdziałach 3.1.–3.3. Zasadne byłoby zatem jego połączenie z podrozdziałem 3.1., zwłaszcza że pojawiają się w nim powtórzenia informacji (np. ze s. 127 na s. 227).

W pozostałej części rozdziału III wskazane byłoby również przeredagowanie tytułów podrozdziałów w celu wyeliminowania powtórzeń. W efekcie rozdział ten mógłby składać się z następujących części: 3.1. Polityk chadecki, 3.2. Poseł Sejmu Śląskiego, 3.3. Senator II RP. Podobne zabiegi redakcyjne warto rozważyć także w odniesieniu do pozostałych tytułów rozdziałów i podrozdziałów.

2.2. Wstęp

Wstęp zawiera wszystkie zasadnicze elementy, które powinny znaleźć się w pracy naukowej. Wymaga on jednak uporządkowania przede wszystkim w celu wyeliminowania występujących w nim powtórzeń. Przykładowo struktura pracy została zaprezentowana przez Autora zarówno na s. 8–9, jak i na s. 19–20, co wprowadza niepotrzebną redundancję.

Sugerowałbym również większą powściągliwość w formułowaniu ocen odnośnie własnej pracy naukowej, co w badaniach historycznych ma szczególne znaczenie. Na s. 6 czytamy bowiem m.in.:

Niniejsza praca będzie zatem pierwszą pełną biografią J. Kędziora oraz uzupełni istniejącą już literaturę związaną z polskimi działaczami narodowościami i społecznymi z Górnego Śląska XX w.

Szkoda, że Autor nie wyjaśnił, co rozumie pod pojęciem „pełnej biografii”, gdyż w mojej ocenie pracy nie można uznać za spełniającą to kryterium. Po drugie, tego rodzaju sformułowania zarezerwowałbym raczej do kompetencji recenzentów oraz innych czytelników, a nie samego Autora. Z pewnością jednak rozprawa wypełnia istotną lukę w polskiej historiografii.

Wskazana byłaby także wnikliwa korekta stylistyczna tej części pracy. Przykładowo, na s. 5 Autor pisze:

Życie i działalność J. Kędziora to kanwa dla takich wydarzeń jak: I wojna światowa, okres powstań śląskich i plebiscytu, międzywojnie na Górnym Śląsku i przypadające na ten czas autonomiczne województwo śląskie, a także II wojna światowa i zupełnie nowa rzeczywistość po 1945 roku, naznaczona szerokim spektrum działań władz komunistycznych.

Sformułowanie to jest niejasne i rodzi pytanie, czy Autorowi chodziło o zaprezentowanie losów bohatera na tle szerokiego kontekstu historycznego?

W dalszej części wstępu intencja ta została jednak wyrażona w sposób znacznie bardziej precyzyjny. Na s. 8 czytamy bowiem:

Biografia J. Kędziora ma także pełnić funkcję studium przypadku, pozwalając uchwycić szersze procesy dziejowe. Poprzez jego służbę wojskową możliwe staje się przedstawienie losów Górnolązaków w armii niemieckiej; poprzez udział w kampanii plebiscytowej i powstaniach – ukazanie doświadczeń propolsko nastawionych mieszkańców regionu; poprzez aktywność polityczną w II RP – zobrazowanie kariery i awansu społecznego części górnośląskich elit; natomiast poprzez działalność w latach 1945–1955 – zilustrowanie sposobów funkcjonowania dawnych działaczy regionalnych w nowych realiach oraz mechanizmów ich marginalizacji przez aparat partyjno-państwowy i służbę bezpieczeństwa.

2.3. Rozdział I Młodość i początki działalności społeczno-politycznej (lata 1880–1914)

W tym miejscu należy podkreślić, że Autor słusznie zdecydował się na ukazanie działalności Jana Kędziora w szerokim kontekście historycznym, co pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć mechanizmy wpływające na losy bohatera. Tego rodzaju rozwiązanie jest jak najbardziej uzasadnione, często interesujące, a niekiedy również atrakcyjne narracyjnie. Niesie ono jednak ze sobą pewne ryzyko. Może bowiem doprowadzić do zachwiania właściwych proporcji pomiędzy analizą aktywności bohatera a prezentacją tła wydarzeń historycznych. Niestety w recenzowanej pracy mamy do czynienia właśnie z taką sytuacją.

W rozdziale pierwszym zwróciłbym szczególną uwagę na fragmenty tekstu znajdujące się na stronach: 22–26, 32–35, 37–41, 44–49 oraz 53–57. Prezentowane tam informacje wymagają zdecydowanego skrócenia i podania w bardziej syntetycznej formie, ponieważ w obecnym kształcie postać Jana Kędziora została przesunięta na dalszy plan. Autor powinien pamiętać, że przedmiotem jego rozważań nie jest historia Śląska, Pszczyny czy szerzej – dzieje polityczne epoki, lecz biografia konkretnej osoby. Zrozumiałe jest dążenie do przedstawienia możliwie szerokiego kontekstu, jednak nadrzędnym celem pracy pozostaje analiza losów i działalności Jana Kędziora.

W tym kontekście warto również zwrócić uwagę na potrzebę pełniejszej analizy przywoływanych w pracy wspomnień. Zbyt często relacje Jana Kędziora pełnią jedynie funkcję ilustracyjną wobec opisywanych wydarzeń, zamiast stanowić przedmiot pogłębionej refleksji interpretacyjnej.

Do innych uwag odnoszących się do tego rozdziału należą następujące kwestie:

- 1) Interesujące i wartościowe są rozważania Autora dotyczące genealogii rodziny bohatera. Zaletą pracy pozostają także rozbudowane przypisy, w których Autor zamieszcza noty biograficzne przywoływanych postaci oraz dodatkowe wyjaśnienia, co znacząco podnosi walory informacyjne dysertacji.
- 2) Pewne wątpliwości budzi natomiast użycie terminu „biom” w odniesieniu do rodziny (s. 29). Wydaje się, że bardziej adekwatne byłoby zastosowanie pojęcia „wspólnota”.
- 3) Zastrzeżenia można mieć również do stwierdzenia, jakoby kościół parafialny pw. św. Klemensa Papieża i Męczennika w Miedźnej pochodził z VII w. (s. 31). Początki tamtejszej parafii sięgają przecież XIV w.
- 4) Autor słusznie przywołuje niemieckie nazwy instytucji funkcjonujących w okresie zaborów, jednak powinien czynić to konsekwentnie we wszystkich przypadkach (np. na s. 32 podał nazwę Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego jedynie w języku polskim).
- 5) W rozdziale występują również przykłady nadinterpretacji. Na przykład na s. 59 Autor stwierdza m.in., że fakt narodzin pierworodnego syna Jana Kędziora w marcu 1914 r. miałby świadczyć o braku świadomości nadchodzącego konfliktu zbrojnego. Trudno zgodzić się z taką interpretacją, gdyż narodziny dziecka trudno uznać za wyznacznik trafności prognoz politycznych.
- 6) Dostrzegalne są także niedostatki korekty językowej oraz problemy z wyodrębnianiem akapitów (ta uwaga dotyczy zresztą całej pracy). Utrudnia to niekiedy lekturę i śledzenie toku wywodu.
- 7) Na podkreślenie zasługuje natomiast umieszczenie interesującego i rzeczowego podsumowania rozdziału.

2.4. Rozdział II W okresie wielkich przemian (1914–1922)

W odniesieniu do drugiego rozdziału dysertacji chciałbym sformułować następujące uwagi:

- 1) Przede wszystkim skrócenia wymagają obszerne partie tekstu, m.in. na stronach: 60–63, 69–72, 77–82, 85–93, 95–100 oraz 105–124. Zabieg ten niewątpliwie podniósłby wartość pracy, zwiększając jej przejrzystość oraz czytelność, a jednocześnie pozwoliłby na wyraźniejsze wyeksponowanie postaci Jana Kędziora.

W obecnym kształcie bohater rozprawy zbyt często pozostaje w cieniu szeroko omawianych wydarzeń politycznych i militarnych. Jednocześnie wskazane byłoby rozwinięcie oraz pogłębienie analizy aktywności bohatera, zwłaszcza w miejscach gdzie została ona potraktowana zbyt skrótowo (np. s. 101–102 oraz w innych fragmentach rozdziału).

- 2) Zwracam uwagę na konieczność konsekwentnego przestrzegania zasad poprawnej pisowni nazw własnych oraz stosowania wielkich liter. Przykładowo na s. 61 pojawia się określenie „Kwatera Główna armii pruskiej”, podczas gdy najprawdopodobniej chodzi o Wielką Kwaterę Główną armii niemieckiej (Das Große Hauptquartier). Natomiast określenie „Carska Rosja” nie stanowi oficjalnej nazwy państwa – właściwym terminem jest Imperium Rosyjskie (ewentualnie Cesarstwo Rosyjskie).
- 3) W pracy o charakterze naukowym należałoby unikać kolokwializmów, takich jak np. zwrot „opadł wojenny kurz”.
- 4) Uporządkowania wymaga narracja w niektórych partiach tej części pracy. Przykładowo informacje dotyczące Powiatowej Rady Ludowej w Pszczynie pojawiają się na s. 71–72 oraz ponownie na s. 74, przy czym zabrakło wyraźnego i spójnego przedstawienia genezy tej instytucji. Lepsza kompozycja wywodu pozwoliłaby uniknąć powtórzeń oraz z pewnością ułatwiłaby odbiór tekstu.
- 5) Na podkreślenie zasługuje natomiast fakt, że Autor również w tym rozdziale zamieścił interesujące i merytoryczne podsumowanie, które porządkuje przedstawione treści i stanowi wartościowe domknięcie tej części rozprawy.

2.5. Rozdział III W realiach Drugiej Rzeczypospolitej (1922–1939)

Również w tej części rozprawy zwraca uwagę nadmierna objętość niektórych fragmentów tekstu. Skrócenia wymagają zwłaszcza partie znajdujące się na stronach: 127–145, 164–168, 172–173, 190, 197, 227–229 oraz 232–261. Ich przeredagowanie pozwoliłoby na zwiększenie przejrzystości wywodu oraz wyraźniejsze wyeksponowanie postaci Jana Kędziora.

W tym kontekście nasuwa się pytanie o zasadność bardzo szczegółowego omawiania życia politycznego, społecznego i gospodarczego województwa śląskiego. Autor, opierając się w dużej mierze na ustaleniach dotychczasowej literatury przedmiotu, nie wnosi w tym zakresie nowych ustaleń do stanu badań. Jednocześnie pozostawia swojego bohatera na marginesie narracji. Zabrakło także pełniejszego wyjaśnienia motywów, które skłoniły Jana Kędziora

do związania się z ruchem chadeckim. Wskazane byłoby ponadto dokładniejsze przeanalizowanie jego poglądów politycznych i społecznych oraz form aktywności publicznej.

Moje zastrzeżenia budzi przypis 60 (s. 141), dotyczący Centrolewu. Został on najprawdopodobniej zaczerpnięty z Wikipedii, bez podania źródła, przy jedynie symbolicznej redakcji stylistycznej. Autor nie usunął nawet aktywnych hiperłączy, co w pracy naukowej nie powinno mieć miejsca.

W kontekście działalności politycznej Jana Kędziora zaskakuje również jedynie symboliczne wykorzystanie materiałów zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Katowicach, które mogłyby w istotny sposób wzbogacić analizę tej części jego biografii.

Na podkreślenie zasługuje natomiast bardzo dobre i klarowne podsumowanie rozdziału, w którym Autor syntetycznie ujmując najważniejsze wątki i wnioski, porządkując obszerny materiał zaprezentowany w tej części pracy.

2.6. Rozdział IV W okresie okupacji i rzeczywistości Polski „ludowej” (1939–1955)

W odniesieniu do tej części dysertacji nasuwa się kilka istotnych uwag:

- 1) Przede wszystkim tutaj również wypadałoby skrócić obszerne fragmenty tekstu, w szczególności na stronach: 265–284, 286–292 oraz 300–305.
- 2) Przywoływane w tym rozdziale cytaty zasługują na bardziej pogłębioną analizę. W obecnym kształcie pełnią one przeważnie funkcję ilustracyjną, podczas gdy ich interpretacja mogłaby znacząco wzbogacić wywód Autora.
- 3) Odnoszę czasami wrażenie, że w niektórych partiach rozdziału Autor dysponował ograniczonym materiałem źródłowym. W takich sytuacjach decyduje się on na szerokie omawianie ówczesnych realiów politycznych, społecznych lub gospodarczych, do których następnie niejako „dopisywana” jest postać bohatera rozprawy. Zabieg ten, choć dopuszczalny, osłabia jednak biograficzny charakter pracy.
- 4) Na szczególne uznanie zasługują natomiast rozważania Autora dotyczące powojennych losów Jana Kędziora. Są one interesujące i dobrze osadzone w realiach epoki. W tym kontekście warto byłoby jednak uzupełnić narrację o informacje dotyczące dalszych losów rodziny bohatera po jego śmierci.

- 5) Pozytywnie ocenić należy natomiast konsekwentne zamieszczanie zakończeń w poszczególnych częściach pracy, co sprzyja porządkowaniu wywodu i ułatwia czytelnikowi orientację w obszernej narracji.

2.7. Zakończenie

Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor w umiejętny sposób podsumował swoje rozważania. Zakończenie zawiera wszystkie niezbędne elementy.

2.8. Aneksy

Doktoranta należy pochwalić za zamieszczenie w pracy interesujących aneksów. Zebranie przemówień Jana Kędziora wygłoszonych w Sejmie Śląskim I, II i III kadencji, a także w Senacie RP III kadencji, uważam za bardzo dobre i wartościowe rozwiązanie. Zamieszczenie zarówno ich wykazu, jak i pełnej treści, w istotny sposób wzbogaciło rozprawę i zwiększyło jej walor źródłowy. W tym miejscu raz jeszcze należy docenić konsekwentne umieszczanie w przypisach not biograficznych osób pojawiających się w przywoływanym tekście.

Na uznanie zasługuje również kolejny aneks w postaci fotografii i dokumentów związanych z historią Jana Kędziora oraz jego rodziny. W tym przypadku wskazane byłoby jednak zadbanie o lepszą jakość zamieszczonych materiałów ilustracyjnych, gdyż część z nich jest nieczytelna. Przy obecnych możliwościach technicznych możliwe jest przeprowadzenie korekty jakości reprodukcji, co znacząco podniosłoby wartość wizualną aneksów.

2.9. Wykaz źródeł i opracowań

Należy podkreślić, że dysertacja doktorska Bartosza Szostka została oparta na bardzo obszernej podstawie źródłowej, obejmującej archiwalia (w tym również materiały zagraniczne), akty prawne, kroniki, rękopisy, relacje, źródła publikowane, prace zwarte, artykuły oraz rozdziały w pracach zbiorowych. Zakres przeprowadzonej kwerendy archiwalnej zasługuje na uznanie i stanowi solidny fundament dla dalszych analiz.

Jednocześnie wskazane byłoby jednak uporządkowanie zaprezentowanego wykazu źródeł i literatury. Zastosowana przez Autora koncepcja jest bowiem mało czytelna i prowadzi do łączenia w jednym miejscu publikacji o różnym charakterze, takich jak np. źródła drukowane i opracowania, co nie powinno mieć miejsca. Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem byłby klarowny podział na następujące kategorie: a) źródła archiwalne; b) źródła drukowane (w tym dzienniki i druki urzędowe oraz inne źródła publikowane); c) pamiętniki, wspomnienia

i relacje; d) prasę; e) opracowania; f) materiały internetowe. Pomimo tych uwag należy raz jeszcze podkreślić, że zakres kwerendy archiwalnej przeprowadzonej przez Doktoranta zasługuje na pozytywną ocenę.

Analiza opisów bibliograficznych pozwala również stwierdzić, że Doktorant zazwyczaj wykazuje się dobrym przygotowaniem warsztatowym w zakresie konstruowania wykazów piśmiennictwa. Pewne zastrzeżenia budzi jednak umieszczenie wśród aktów prawnych kilku pozycji, które w istocie mają charakter opracowań. W przypadku literatury przedmiotu warto byłoby ponadto uwzględnić pracę Romana Wapińskiego *Pokolenia Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, która mogłaby stanowić istotne uzupełnienie analiz Autora.

Zastanawia również fakt, że w przypisach Autor nie zawsze podaje numery poszczególnych wydań czasopism i numerację stron, z których zaczerpnięto przywoływane informacje. W pracy naukowej należy przywiązywać szczególną wagę do właściwego opisu źródła.

Na marginesie warto zwrócić uwagę na konieczność stosowania poprawnych nazw własnych. Przykładowo określenie „Muzeum militarnych dziejów Pszczyny” najprawdopodobniej odnosi się do Muzeum Militarnych Dziejów Śląska w Pszczynie?

3. Język rozprawy i strona techniczna tekstu

Język opiniowanej dysertacji nie należy do jej mocnych stron. Praca przed złożeniem powinna zostać poddana wnikliwej korekcie językowej, która pozwoliłaby wyeliminować powtórzenia, błędy stylistyczne, literowe oraz interpunkcyjne.

Ponadto w rozprawie występują nieprawidłowości w zakresie stosowania wielkich i małych liter, zapisu nazw własnych, konstruowania przypisów oraz wyodrębniania akapitów. Ta ostatnia kwestia w szczególny sposób utrudnia śledzenie toku narracji i argumentacji Autora.

4. Podsumowanie

Na podstawie zgromadzonego materiału źródłowego udało się mgr. Bartoszowi Szostkowi zaprezentować biografię Jana Kędziora. Należy jednak zauważyć, że w niektórych fragmentach bohater rozprawy zanika na tle zbyt szeroko zakreślonego kontekstu historycznego, co – jak już wcześniej zasygnalizowałem – wymagałoby korekty proporcji.

Z pewnością mgr Bartosz Szostek włożył znaczny wysiłek w przygotowanie opiniowanej dysertacji. Przeprowadzona przez niego kwerenda archiwalna zapewniła solidną podstawę źródłową do dalszych analiz oraz do zaprezentowania własnej wizji badawczej. Efekt końcowy, pomimo wskazanych uwag – z których część może mieć charakter dyskusyjny – oceniam pozytywnie.

W związku z powyższym pragnę zaznaczyć, że zgodnie z ustawowymi wymogami praca mgr. Bartosza Szostka stanowi „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego” oraz „wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata”. Uważam zatem, że spełnia ona wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może być przedmiotem dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. dr hab. Robert Litwiński